

Demeter László faesztergályos beszél a szakmájáról

MÁR GYERMEKKORÁBAN ELBŰVÖLTTE A SZAKMA SZÉPSÉGE

dr. habil Gerencsér Kinga
c. egyetemi tanár

Demeter László pákozdi faesztergályos Budapesten nőtt fel. A szomszéd ház pincéjében volt egy faesztergályos-műhely, amelynek az ablaka az utcára nézett. László az iskolából hazafelé jövet sokszor megállt az ablaknál és órák hosszat nézte, hogy dolgoznak ott az emberek. Egyszer a mester, Jegyernyk György megszólította, hogy menjen le és nézze meg közelebbről is, hogy mit csinálnak. Nagy örömmel szaladt le és élvezettel figyelte, hogy alakulnak ki a formák a mesterek keze alatt.

A fa, csont, szaru, borostyánkő esztergályozása ősidők óta nagy kézügyességet igénylő és sok szakmai kihívással járó önálló szakma. Eredete az időszámításunk előtti időkre, az ókor kezdeti szakaszára tehető. Az első forgástesteket Egyiptomban, Mezopotámiában

és Görögországban készítették. A munkadarab forgatásának ötletét az őskori, íjszerű nyirettyűvel forgatott tűzgyújtó pálca működtetése adhatta. Ezt az esztergályozási formát később felváltotta a lábpedálos-himbás favázás esztergapad, amelynél a pedált a munkatengellyel

zsinór kötötte össze. A középkorban Leonardo da Vinci találmányának köszönhetően (az esztergagép munkatengelyének meghajtása lábpedálos, hajlított tengelyű kerekes szerkezettel) már lehetővé vált a munkadarab egyirányú forgatása. Ez az új megoldás forradalmasította a faesztergályozás műveletét, mert megszüntette az időt rabló szakaszos esztergálást.

A faesztergagép formája, alapszerkezete évszázadokon át szinte változatlan maradt. Ez idő alatt főként a hajtóerő és a meghajtó szerkezet tökéletesítésén fáradoztak. Ácsolt, keményfa szerkezetű gépet egy-egy műhelyben még a X. században is használtak, annak ellenére, hogy már nagy számban található volt öntöttvas állványú, fémszerkezetű gép is. A faesztergályos kéziszerszámok formája, fajtája és funkciója is alig változott a hosszú idő során. A forgácsolással alakító kések, vésők acélanyaga és éltartósságuk

Fülledt juharfából tartó

Demeter László munka közben

változott. Csak a bonyolultabb esztergályos műveletekhez használatos speciális kések, vésők és a segédeszközök száma gyarapodott – mondja Demeter László pákozdi faesztergályos.

László Budapesten nőtt fel, a szomszédjában volt egy faesztergályos-műhely, amelynek az ablaka az utcára nézett. Iskolából hazafelé jövet sokszor megállt az ablaknál és órák hosszat nézte, ahogy dolgoznak. Egyszer a mester, Jegyernyik György megszólította, hogy menjen le és nézze meg közelebbről is. Nagy örömmel szaladt le és élvezettel figyelte, hogy alakulnak ki a formák a mesterek keze alatt. Ekkor kötelezte el magát a szakma iránt. Az általános iskola befejezése után a Kaesz Gyula Faipari Szakközépiskolába jelentkezett. Már elsőéves inas korában sokat dolgozott ebben a műhelyben, sok sakkfigurát készített diófából. Az elején csak

parasztokat gyárthattak az inasok, később már a többi figurát is. Itt tanulta meg a ló fejének és a király figuráján a keresztnek a kivágását.

Tanulmányait tovább folytatta és elvégezte a technikai képzést is 1978-ban. Három évet dolgozott egy faesztergályos-szövetkezetben, majd 1980-ban egyéni vállalkozó lett, először egy bérelt műhelyben tevékenykedett. Húsz éve került Pákozdra, ahol a saját műhelyében dolgozhat. Közben megnősült és öt gyermek boldog édesapja.

A faanyag beszerzése nem gond, mert Székesfehérváron van egy fatelep, ahol műszárított pallóban veszi meg az anyagot, mint például a bükköt, amiből tömegtermékeket gyárt: nyelet, bútorgombot, konyhai fatermékeket. A különleges fákat egy fűrészüzemben veszi, ahol a méret szerinti igényeit is ki tudják elégíteni, pl. 100-as pallót is fűrészelnék kérésére. Ezen kívül ismerősei is telefonálnak neki, ha valahol fülledt vagy kivételes anyagot találnak. Ezekből készülnek az igazán rendkívüli munkák.

Az élőnedves fát 2 évig szárítja fedett szín alatt, de előtte kinagyolja, mert így kevesebb helyet foglal és gyorsabban szárad. A száradás

Medálók

Kokesi babák

alatt eloválosodik, és a készre esztergálással újra visszanyeri kör alakját. Ez kb. 30 százalék alatti nedvességtartalomnál következik be. A mestere mindig mondta: „Vizes fa még tűzre sem jó!”

László szereti a különleges egzótá-fákat és a hazai gyümölcsfákat. A hazai fafajok közül a dió a legszebb és legnemesebb, szép a színe, jó a rajzolata, sokféle változatban lehet feldolgozni. Most éppen egy templomi keresztelő tartót (110 cm hosszú és 60 cm átmérőjű) készít tömbösített diófából, amit már az asztalos előre elkészít neki, ebből alakítja ki a forgástestet a megadott minta alapján vagy saját elképze-lése szerint.

A műhelyben megmutatja az általános faesztergagép fontosabb részeit: gépágy (szán vagy sín-pár), orsószekrény (munkatengelyház), szegnyereg (a gépágyon méret szerint állítható, a hosszabb munkadarabot centrikusan rögzítő szerkezet), késtámasz (az esztergályozó kéziszerszám feltámasztására és működtetésére szolgál), meghajtómotor (a munkatengely meghajtására szolgál). Majd a faanyagok rögzítésére szolgáló

eszközöket is mutatja, a korong alakú, keresztoszálú munkadarabok befogószerzőségeit, ahol az alaptípusok: csavaros és pofás tokmányok. A faesztergályos kéziszerszámok az idők folyamán e két alaptípus változataiból születtek. Vésők, kések és egyéb megmunkáló szerzőségek legfőbb jellemzője a borotvaéles forgácsolóél, a hosszú penge és a kézhez álló, hosszított fanyél. A vésők csoportja homorú és laposvésők-ből áll. A kések lemez-elő-, leszűrő- és idomkések, valamint üreg-, alj-, árok- és menetkésztítő késtípusok szerint csoportosíthatók. Külön csoportot képeznek a nagyolókések (keményebb faanyagok nagyolásához), pengéjük vastkos és hosszú, és a hegyeskések (a pengeforma a laposkéshez hasonló).

Az üregmegmunkáló szerzőségek a korong alakú munkadarabok (pl. tálak) belső üregének kimunkálásához (többféle, eddig ismertetett szerzőségevel együtt) alkalmasak. Ennél hosszabb tárgyak (pl. kehely,

kupa) üregmunkálataihoz azonban már speciális munkaeszközökre van szükség. Az előfúrt üreget kiforgácsoló horog vagy kampó, ill. az oldal, a fenék, a belső aljazó és belső árok megmunkáló kések biztonságos működtetése esetenként külön támasztóeszközt, valamint nagy gyakorlatot igényel.

Van, amikor László maga készíti el a speciális szerzőségeket egy-egy termékhez, mint pl. a medálok esetében. Ezt a különleges áttetsző formát mindkét oldalon kimélyített ívekkel tudta megvalósítani. Mivel a tömegtermelés már automatizálva van nála, csak egyedi megrendelésre készülnek pár darabos szerzőségeik, mint például a lépcsőkortlát, amelyből 20–30 db is kell. A szakember a

Templomi keresztelő tartó,
tömbösített diófából

megrendelő saját elképzelései alapján a megadott méretben is el tudja készíteni az elemeket.

Sokszor kérnek hangszerekhez alkatrészeket, a riport készítésekor egy cimbalomhoz csinált lábakat égerfából. Szép munka volt az egy lábon álló asztal elkészítése is, tölgyfából. Előkészületi fázisban vannak órakeretek dió- és juharfából, amelyeket saját elképzelése szerint fog megformázni. Kedvelt termék a tulipán, amelynek van kinyílt és bimbós változata is, a vásárokon és anyák napjára szívesen veszik.

A kokesi és matrjoska babákat juharból készíti, mert jól festhetők. A babák kézzel készülnek, ezért soha nincs két egyforma. A játékok közül a különböző pörgettyűk a menő termékek és a Hanoi torony, melyből oktatási taneszközt is készített nagy méretben (60 cm hosszú talppal és 8-féle koronggal 25 cm-től 10 cm átmérőig) és különböző színekben. Megemlíti, hogy részt vesznek különféle szakmai és művészeti kiállításokon, hogy mind a faipari szakemberek, mind a laikus szemlélők megismerhessék a fából készített tárgyaink ezernyi arcát. Magyarországon évente kétszer tartanak találkozót, egyiket télen a Köpf Jenő által vezetett AIKSZ-nál (Asztalosipari Kereskedelmi Szolgáltató Zártkörűen Működő Részvénytársaság), a másikat pedig nyáron az Alba Bútor Stúdió-nál, melynek vezetője Szalai Csaba, egyben a Magyar Faesztergályos Egyesület elnöke. Ezekre szakmai előadókat hívnak meg, és egyéni tapasztalatcserére is lehetőség van. Általában 50-en jönnek el egy-egy ilyen rendezvényre. Ezen kívül több helyre mennek bemutatóra a Magyar Faesztergályos Egyesülettel. Céljuk, hogy minél szélesebb körben megismertessék a faesztergályos-szakmát, lehetőséget biztosítsanak a gyerekeknek az esztergályozás kipróbálására,

Ékszer tartó

Gombák tiszafából

Bimbós és kinyílt tulipánok

a saját maguk által készített kisebb tárgyak hazavitelére.

Próbálják népszerűsíteni ezt a szakmát, mert már sajnos nincs hivatalos esztergályosképzés Magyarországon, pedig ez egy nagyon szép szakma, amely kezűgyességet és kreativitást igényel. Aktívan részt vesz az egyesület munkájában, amelyet azért alapítottak, hogy a hozzájuk hasonló elhivatott faműveseket is maguk köré gyűjthessék. – Célul tűztük ki a faesztergályos-szakma életben tartását, valamint a hagyományos módszerek

és technikák megőrzését és továbbadását. Az alkotásvágy és a faesztergályozás szeretete is összeköt bennünket, valamint évek óta időt, energiát nem kímélve próbáljuk ennek a csodálatos szakmának a sok-sok nemzedéknyi esztergályos által összegyűjtött tapasztalatát és tudását elsajátítani, megőrizni, és a következő generációknak továbbadni. – mondja Demeter László. ■

Fotó:

Demeter László,
Gerencsér Kinga